

УДК 347.7

Олег Мелентьєв,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та
методики навчання технологій
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті даються визначення основних видів творчості, результати творчої діяльності, поняття інтелектуальної власності, захист авторських прав на результати творчої діяльності відповідно до Закону про авторське право за громадянами України та неповнолітніми творцями, якими є школярі.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, творчість, неповнолітні.

В статье даются определения основных видов творчества, результаты творческой деятельности, понятия интеллектуальной собственности, защита авторских прав на результаты творческой деятельности в соответствии с Законом об авторском праве за гражданами Украины и несовершеннолетними творцами, которыми являются школьники.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, творчество, несовершеннолетние.

It is given in the article Determinations of basic types of creation, results of creative activity, the concept of intellectual property, securing of copyrights for the results of creative activity in accordance with Law on a copyright after the citizens of Ukraine and minor creators which schoolboys are.

Key words: intellectual property, copyright, creativity, minors.

Культура, науково-технічний рівень виробництва, ефективність економіки, соціально-економічний прогрес в цілому і врешті-решт добробут суспільства значною мірою залежать від рівня й ефективності творчої діяльності в цьому суспільстві. Творча інтелектуальна діяльність є однією з рушійних сил розвитку цивілізації. Людина за своєю природою схильна до творчості, вона завжди в пошуку кращих умов життя, засобів його поліпшення, своєї безпеки тощо. Проте в силу тих чи інших причин рівень творчої діяльності в різних країнах неоднаковий. Він визначається передусім рівнем усвідомлення значення цієї діяльності для розвитку суспільства, створенням для неї сприятливих умов та іншими факторами, які тією чи іншою мірою їй сприяють.

У сучасних умовах будь-який вид діяльності людини – виробництво, оборона, охорона здоров'я тощо – без належного науково-технічного забезпечення просто неможливий, як неможливий соціально-економічний прогрес суспільства взагалі без духовного розвитку. Це тісно взаємопо'язані і взаємозалежні процеси. Зрозуміло, що будь-який прогрес суспільства неможливий також без добре поставленої системи освіти.

Країни з високорозвиненою ринковою економікою відзначаються високим рівнем розвитку освіти, науки і культури. Тут культуру слід розуміти в самому широкому значенні цього слова – це рівень розвитку мистецтва і виробництва, виробничої цивілізації того чи іншого суспільства. Вони ж є результатами творчої діяльності людини.

Проблемою творчого розвитку особистості займався ряд видних науковців у галузі психолого-педагогічних наук. Так проблемою технічної творчості учнів займалися В. В. Колотилів, Д. М. Комский, Ю. С. Столяров та інші. Проблемою психології творчості займалися М. С. Каган, Я. І. Лернер, В. А. Сластенін та інші.

Однак, наукових досліджень розвитку творчих здібностей учнів через результати творчої діяльності, що об'єднані поняттям інтелектуальної власності в процесі позакласної та позашкільної роботи поки що немає.

Виходячи з малодослідженості теми та аргументації її актуальності, ми сформулювали тему нашого дослідження.

Творчість – це цілеспрямована інтелектуальна діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю.

Творчість властива будь-якій діяльності людини: технічній, художній, літературній, науковій, виробничій тощо.

За своєю цілеспрямованістю творчість можна умовно поділити на два основних види: духовна творчість і науково-технічна творчість.

Питанням основ інтелектуальної власності та творчого продукту приділялось увагу в працях С. В. Бондаренко, В. Г. Зінова, В. О. Жарова, О. Д. Святоцького, П. М. Цибульова. Питанням патентного права та інтелектуальної власності приділялось увагу у працях І. Ю. Кожарської, Б. Г. Прахова.

У статті 5 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. (далі в межах розділу – Закон про авторське право) наведено перелік творів науки, літератури та мистецтва, на які поширюється авторське право. Цей перелік не є вичерпним, і в проекті Закону України про внесення змін і доповнень до Закону України «Про авторські і суміжні права» він уже значно збільшився. Варто зазначити, що поняття «результати духовної творчості», як і саме поняття «духовна творчість», у нашій спеціальній літературі не вживалося. У сам вираз «духовна творчість» вкладали лише релігійний зміст. З часом він набув іншого значення і нині духовність слід розуміти як відповідність певного роду діяльності, поведінки, а головне їхнього змісту загально визнаним

людським цінностям: загальноприйнятним нормам моралі, поведінки, світогляду, світовідчуття тощо [1, с. 182].

Зміст, спрямованість, сила емоційного впливу літератури, мистецтва, науки зумовлюють духовність сучасного суспільства.

Отже, творчість гуманітарного характеру, спрямовану на збагачення внутрішнього світу людини, можна вважати духовною творчістю. Вона охоплює літературу, науку, мистецтво, виконавську майстерність артистів, звукозапис, радіо, телебачення та інші види творчої діяльності гуманітарного характеру.

До результатів науково-технічної творчості належать винаходи в усіх галузях людської діяльності, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, знаки обслуговування, фірмові назви та комерційні позначення, інформаційна продукція, селекційні досягнення тощо. Це такі результати науково-технічної творчості, які можна використовувати будь-яким способом, що не суперечить закону, в господарській діяльності – в промисловості, сільськогосподарському виробництві тощо. Тому метою та завданням нашого дослідження є виявлення шляхів об'єднання результатів творчої діяльності та інтелектуальної власності як творчого продукту особистості.

У 1791 і в 1793 роках був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи, у французького автора права інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя.

Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема Кант, що бачив у копірайте не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а щось більше – частина своєї особистості. Зрештою ця ідея привела до створення системи неекономічних або моральних прав.

Сучасна форма закону про авторське право закріплена в законі Сполучених Штатів Америки 1976 року, що передбачає захист добутків протягом всього життя автора й 50 років після його смерті.

Початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність вважається день прийняття Закону України «Про власність» (7 лютого 1991 року). Цим Законом результати інтелектуальної власності вперше були визнані об'єктами права власності. Першим нормативним актом на шляху створення спеціального законодавства про промислову власність було «Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності й раціоналізаторських пропозицій», затверджене Указом Президента України 18 вересня 1992 року.

Усі зазначені результати творчої діяльності об'єднані поняттям інтелектуальної власності. З цього загального поняття інтелектуальної власності міжнародно-правові документи виділяють окремо промислову власність, до якої відносяться винаходи, загальнокорисні зразки, промислові рисунки або моделі, фабричні або товарні знаки, знаки обслуговування.

Інші об'єкти інтелектуальної власності, які залишилися за межами поняття промислової власності, становлять групу результатів творчої діяльності, що охороняється авторським правом. Ця група не дістала своєї спеціальної назви.

Отже, всі результати творчої діяльності з точки зору цивільно-правової охорони поділяються на дві групи: одна група охороняється авторським правом, друга – правом промислової власності (патентним правом) та іншими нормативними актами. Підкреслимо, що всі результати творчої діяльності чинним законодавством визнані товаром і вони можуть бути об'єктом будь-яких цивільних правочинів. У період переходу до ринкової економіки це має істотне значення, оскільки результати творчої діяльності в такий спосіб стають об'єктом цивільного обороту і створюють ринок духовної і науково-технічної продукції.

Спільною істотною ознакою цих двох правових інститутів є те, що об'єктами авторських прав і прав промислової власності виступають саме результати творчої діяльності людини. Вони регулюють відносини, які складаються у зв'язку з творчою діяльністю людей. Ніяка інша діяльність не може бути предметом регулювання цих інститутів. Тому і в авторському праві, і в патентному законодавстві підкреслюється, що творцем може бути тільки людина. Тобто суб'єктом творчої діяльності може бути тільки людина або група (колектив) людей, а не організації (юридичні особи). Проте суб'єктами авторських відносин і відносин промислової власності (прав і обов'язків) можуть бути як громадяни, так і юридичні особи. Суб'єктом авторських прав може бути, наприклад, кіностудія, телестудія, видавництво та інші юридичні особи. Суб'єктом прав промислової власності можуть бути Фонд винаходів України, підприємства будь-яких форм власності та інші юридичні особи.

Таким чином, у цивільному праві та в цивільному законодавстві склалося два самостійних правових інститути – авторське право і право промислової власності. У цивільно-правовому регулюванні відносин, що складаються у зв'язку із створенням, використанням та охороною результатів творчої діяльності, багато спільного, але багато й відмінностей.

Надання будь-якої технічної допомоги автору чи винахіднику (консультації, розрахунки, креслення, оформлення заявок тощо) не має творчого характеру і не відповідає поняттю «творчість», тому допомога такого роду не може вважатися творчим співавторством.

Не має творчого характеру і тому не вважається творчістю запозичення, перенесення і використання чужого, нехай навіть дуже позитивного досвіду, використання результату за ліцензією тощо.

Творчий характер діяльності означає передусім певну індивідуальність, тобто те, що відрізняє цю діяльність від інших.

Спільною рисою духовної та науково-технічної творчої діяльності є те, що кожна діяльність має завершитися певним результатом, об'єктивованим у певну матеріальну форму або зафіксованим на певному матеріальному носіїві. Якщо творчий пошук не завершився певним

результатом, то немає об'єкта правової охорони – нема що охороняти. Проте слід мати на увазі, що під правову охорону підпадає будь-який результат творчого пошуку, в тому діють лише в межах України, тобто мають територіальний характер. Звідси один дуже істотний висновок – патент, виданий Держпатентом України, має силу тільки в межах України. Для того щоб захистити патентні права українського винахідника в іншій державі, наприклад, у Франції, необхідно цей самий винахід запатентувати ще раз, але тепер уже у Франції. Без французького патенту винахід українського винахідника, який буде використовуватися у Франції з дозволу чи без дозволу винахідника, правового захисту у Франції не матиме.

Результати науково-технічної творчості мають бути реалізовані не просто в певну матеріальну форму (креслення, зразок, опис тощо), а й у встановленому порядку визнані відповідним державним органом саме тим результатом, на досягнення якого був спрямований творчий пошук. Винахід має бути описаний у заявці чи відображений у кресленнях. Проте для надання йому правової охорони цього замало – він має бути кваліфікований Держпатентом України як винахід. Без такого визнання і без державної реєстрації заявлена пропозиція не вважається винаходом і їй не надається права охорона.

Результати творчої діяльності, які охороняються авторським правом, спеціальної кваліфікації і державної реєстрації не потребують. Для одержання правової охорони таких результатів творчої діяльності досить надати їм певної матеріальної форми (рукопис, ноти, інші описи цього результату, завершена скульптура чи малюнок тощо).

Що стосується авторського права, то статтею 8 Закону про авторське право за громадянами України воно визнається і в тих випадках, коли їхні твори вперше випущені в світ або знаходяться в будь-якій об'єктивній формі на території іноземної держави. Проте цю норму не слід розуміти так, що авторські права громадянина України захищаються і в тій країні, де твір уперше випущений у світ або знаходиться в будь-якій об'єктивній формі. Ця стаття лише проголошує норму, за якою авторські права громадянина України визнаються на території України і в тих випадках, коли твір випущений у світ уперше або знаходиться в об'єктивній формі на території іноземної держави. Отже, зазначена стаття ніякою мірою не обмежує і не розширює територіального принципу дії авторського права. Тож питання захисту авторських прав громадян України на території іноземних держав актуальне й сьогодні. Зазначені права на території інших держав захищаються лише на основі двосторонніх договорів або міжнародних конвенцій. У решті випадків твори громадян України можуть використовуватися на території іноземних держав без спеціального на те дозволу і без виплати авторської винагороди [3, с. 78].

Спільним у правовому регулюванні відносин, що пов'язані з творчою діяльністю, є також однакова дієздатність суб'єктів творчого процесу. Іншими словами, творцями будь-яких результатів творчої

діяльності можуть бути як повнолітні громадяни, так і неповнолітні.

Культура, науково-технічний рівень виробництва, ефективність економіки, соціально-економічний прогрес в цілому і врешті-решт добробут суспільства значною мірою залежать від рівня та ефективності творчої діяльності в цьому суспільстві. Творча інтелектуальна діяльність є однією з рушійних сил розвитку цивілізації. Людина за своєю природою схильна до творчості, вона завжди в пошуку кращих умов життя, засобів його поліпшення, своєї безпеки тощо. Проте в силу тих чи інших причин рівень творчої діяльності в різних країнах неоднаковий. Він визначається передусім рівнем усвідомлення значення цієї діяльності для розвитку суспільства, створенням для неї сприятливих умов та іншими факторами, які тією чи іншою мірою їй сприяють.

У сучасних умовах будь-який вид діяльності людини – виробництво, оборона, охорона здоров'я тощо – без належного науково-технічного забезпечення просто неможливий, як неможливий соціально-економічний прогрес суспільства взагалі без духовного розвитку.

Варто підкреслити, що право на творчість не обмежене у віці й тому не збігається із загальною цивільною дієздатністю, яка відповідно до статті 11 ЦК настає по досягненні громадянином України вісімнадцятирічного віку. У такому віці він має право вчиняти будь-які правові дії. Для створення твору літератури, мистецтва, промислового зразка чи для винаходу досягнення цього віку не обов'язкове. Відомо немало творів мистецтва, художньої літератури, досить цінних винаходів, оригінальних технічних пристроїв, авторами яких є діти [2, с. 13].

Проте слід мати на увазі, що громадяни до досягнення ними вісімнадцятирічного віку можуть тільки творити, тобто дієздатність їх обмежується здатністю до творчості. Результати їхньої творчої діяльності є об'єктами певних авторських прав і пільг.

Неповнолітні творці будь-яких творів літератури, мистецтва, об'єктів промислової власності наділяються тими самими правами, що і їхні повнолітні колеги. Вони мають право авторства, права на ім'я, на винагороду за використання їхніх творів чи об'єктів промислової власності та інші права і пільги. Розпоряджатися цими правами та пільгами неповнолітні автори можуть тільки в межах, встановлених Цивільним кодексом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. / Верховна Рада України. – офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1993. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Підпригора О. А. Цивільне право : [підручник для студентів юрид. вузів та факультетів] / О. А. Підпригора. – К. : Вентурі, 1997. – 480 с.
3. Цивільне право України. Частина перша : [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти] / Ч. Н. Азімов, М. М. Сибільов, В. І. Борисова та ін. – К. : Вентурі, 2000. – 420 с.